

УДК 323.1: 323.39 (477.86)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(78).2021.227284

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ І ЦІННОСТЕЙ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)*

В'ячеслав ЯРЕМЧУК

orcid.org/0000-0002-1534-1348

доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник
відділу соціально-політичної історії Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Анотація. Проаналізовано основні чинники, що сприяли формуванню різнопланових ідентичностей та цінностей регіональної політичної еліти на етапі становлення Української держави, визначали напрями їхньої подальшої трансформації, серед них – соціокультурні та ментальні характеристики суспільства, феномен історичної пам'яті, стан розвитку соціально-економічних відносин, політичний режим, рівень інтеграції області та її еліти до загальнонаціональних політичних процесів. Аналіз аксіологічних характеристик провідних груп політичної еліти області (представників державної влади, депутатського корпусу, партійних функціонерів, підприємців) дає підстави стверджувати про існування в елітному середовищі Івано-Франківщини консенсусу щодо примату державної незалежності України, пріоритету утвердження демократії та ліберальних свобод, ринкових відносин, орієнтації на проєвропейський вектор розвитку країни, формування громадянського суспільства. Поряд з тим існуюча висока динаміка корегування/зміни політичних ідентифікацій та ціннісних орієнтацій, які мали, як правило, ситуативний характер і були викликані переважно зовнішніми впливами, вказує на те, що «ціннісний портрет» політичної еліти Івано-Франківщини ще залишається «розмитим», несформованим остаточно.

Ключові слова: регіональна політична еліта; ідентичності; цінності; Івано-Франківська область.

UKRAINIAN REGIONAL POLITICAL ELITE: FORMATION AND TRANSFORMATION OF IDENTITIES AND VALUES (A CASE STUDY OF IVANO-FRANKIVSK REGION)

Viacheslav YAREMCHUK

Doctor of Political Sciences, associate professor, lead research fellow of the Sociopolitical History Department, I. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine

Annotation. The article analyzes key factors facilitating the formation of diverse identities and values of the regional political elite at the stage of the establishment of Ukrainian state, as well as identifies the direction of their future transformation, including sociocultural and mental characteristics of the society, the phenomenon of the historical memory, the level of the development of socioeconomic

* В основу статті покладена доповідь, виголошена на XXIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українознавство в системі національної освіти, науки, гуманітарної політики держави» 20 жовтня 2020 року (НДІУ, м. Київ).

relations, political regime, the level of the region's and local best class' integration into common national political processes. The analysis of the axiological characteristics of the main groups of political elite of the region (representatives of state authorities, deputies, party functionaries, entrepreneurs) allows to confirm the existence of a consensus inside Ivano-Frankivsk regional elite regarding the priority of state independence of Ukraine, that of democracy and liberal freedom, market relations, European vector of state development, formation of the civil society. At the same time, the highly dynamic level of correcting and changing political identities and value orientations, which were, as a rule, situation driven and caused mostly by external factors, points out that the "value portrait" of Ivano-Frankivsk regional political elite remains vague and not finalized.

Key words: regional political elite; identities; values; Ivano-Frankivsk region.

Складні і доволі суперечливі процеси «демократичного транзиту» України, поява нових викликів, що загрожують існуванню суверенної держави, вкотре актуалізують проблему політичної еліти, її спроможності ефективно очолювати сучасні процеси політичної модернізації країни, формування громадянського суспільства тощо. Це зумовлює потребу глибокого наукового аналізу стану політичної еліти країни, трансформаційних процесів у її середовищі, що, у свою чергу, вимагає і прискіпливого розгляду проблеми на регіональному рівні – в областях, особливо в умовах втілення адміністративно-територіальної реформи, вибудови нового алгоритму у багаторівневій взаємодії центральної і регіональної політичної влади.

Багатогранна проблема політичної еліти країни (її формування, діяльність, перспективи трансформації) знайшла відображення у науковому доробку вітчизняних дослідників з низки галузей науки, зокрема філософії, соціології, політології, історії, державного управління тощо (В. Андрущенко, Е. Афонін, А. Бичко, І. Белебега, Т. Василевська, С. Вовканич, М. Головатий, Л. Гонюкова, В. Гошовська, С. Калашнікова, А. Колодій, В. Кремень, О. Крюков, Б. Кухта, Ю. Мацієвський, Л. Нагорна, М. Обушний, Д. Пахарев, Ю. Пахомов, М. Пірен,

В. Токовенко, М. Шульга, Г. Щедрова та ін.). Поряд з цим залишається актуальною, що потребує комплексного дослідження на широкій емпіричній базі, і проблема політичної еліти на регіональному (обласному) рівні, окремі роботи з якої почали з'являтися на початку ХХІ ст. (А. Бевз, М. Горбатюк, О. Зорич, М. Кармазіна, І. Кресіна, В. Маркітанов, А. Романюк, М. Стефурак, М. Токар, Л. Харченко, А. Ясінська та ін.). Виходячи з цього, метою наукової розвідки є аналіз сучасного стану політичної еліти Івано-Франківської області (1990–2019), зокрема формування та трансформація її ідентичностей і цінностей, чинників та явищ суспільно-політичного життя, які надавали їм певної специфіки.

Системна суспільно-політична криза на завершальному етапі існування СРСР створила в Івано-Франківській області умови, які сприяли радикальному оновленню регіональної політичної еліти. Це було викликано зростаючою соціально-економічною нестабільністю, стрімким падінням життєвого рівня суспільства, що супроводжувалося втратою соціальних орієнтирів, зміною ієрархії цінностей, делегітимізацією системи політичних інститутів, значним зниженням рівня довіри до центральної та місцевої радянсько-комуністичної верхівки. Процес становлення політичної еліти на

Івано-Франківщині, як і в країні в цілому, що розпочався напередодні здобуття Україною державної незалежності, був значно ускладнений такими цивілізаційними зрушеннями, як формування нової політичної системи країни, глибокими трансформаційними змінами в політичній, соціальній та економічній сферах. Вони, у свою чергу, супроводжувалися відмовою суспільства від існуючих тривалий час авторитарно-тоталітарних цінностей та пов'язаних з ними ідентичностей і пошуком/вибором нових, вагомість яких посилювалася тим, що вони торкалися базових потреб людини, їх реалізації, серед них – свобода, справедливість, забезпечення належності до спільноти, позитивна самооцінка, безпека [27]. Щодо нових ідентичностей, то їхнє формування та наступна еволюція відбувалися у цілковито інших умовах – позбавлення колишнього радянського ідентифікуючого примусу, що позитивним чином впливало на пошук і сприйняття громадянами нових норм і цінностей, їх реалізацію шляхом суспільно-політичної практики. Згаданий процес не відкидав і гострої конкуренції між носіями різних типів ідентичностей, однак створював для них цивілізоване поле у протиставленні та змаганні.

Зважаючи на складність проблеми дослідження ідентичностей регіональної політичної еліти Івано-Франківщини, її доцільно розглядати через призму ідентифікаційних матриць – складних динамічних систем, що включали у себе взаємодію/накладання різних типів ідентичностей, які формувалися в умовах дії суб'єктивних і об'єктивних чинників (просторово-територіальних, соціально-культурних, громадянських, етнонаціональних, ідеологічних, партійних,

макрополітичних). Структура та взаємодія елементів різноманітних типів ідентичностей і зумовлювали специфіку політичного самовизначення громадян на індивідуальному та колективному рівнях. При цьому важливо враховувати і те, як відзначали Р. Брубейкер та Ф. Купер, що ідентичності являють собою «Щось», і це «Щось» необхідно виявити, дослідити, однак немає гарантії, що при цьому не буде допущена помилка. Адже ідентичності є багатограними, такими, що знаходяться у постійному русі. У багатьох випадках набутий досвід індивідів, виконання ними різноманітних соціальних ролей можуть бути «несвідомими», «випадковими», «нестійкими» чи «нечітко вираженими». Можливі й імітація/маскування, свідоме небажання з боку об'єкта дослідження виявляти свою ідентичність [3, с. 148–155] (зокрема, тотожність з різноманітними об'єднаннями – політичними партіями, масовими рухами), що має місце у політичній практиці України. Необхідним є й урахування присутності як самоідентифікації індивідів, так і їхньої ідентифікації та категоризації з боку «Інших» (політичних інститутів, опонентів), які далеко не завжди збігаються [2, с. 90–91]. Згідно із сучасними теоріями дискурс-аналізу формат ідентичності визначають різноманітні (інколи конфліктуючі) дискурси, які не лише передбачають тяжіння до «зміни ідентичності», але й одночасне існування у їхніх носіїв різних позицій («ідентичності приймаються, відкидаються й обговорюються у дискурсивних процесах») [11, с. 81, 84].

Для Івано-Франківщини як складової пострадянського простору на початку 1990-х років болісним соціальним явищем стала так звана криза

ідентичності, що відображало складний стан суспільства та його еліти (стан «культурного шоку») у період нестабільності, різноманітних катаклізмів. Руйнація звиклої системи політичних відносин напередодні та зі здобуттям державної незалежності України, окрім посилення стану невизначеності, втрати соціальних орієнтирів, ієрархії цінностей, посилила і кризу безпеки. Захисною реакцією на ці явища стала поява ситуативної та негативної ідентичностей. Водночас замість пошуків нових стандартів, нових моделей ідентичностей, що створювало ризики бути вилученим зі звичного середовища, позбавлення корпоративного членства [26, с. 255–258], певна частина суспільства, базуючись на попередньому досвіді, продовжувала і надалі дотримуватися традиційних стереотипів, ритуалізованої соціальної поведінки, що на практиці отримало вияв у «радянській ідентичності», яка підживлювалася за рахунок інституціоналізованих трансляторів, культурних артефактів прорадянського дискурсу, соціального оточення, що мало досвід життя у соціалістичній системі.

Це відображало ситуацію, коли напередодні здобуття Україною державної незалежності Івано-Франківщина, її суспільство стали місцем декількох гострих дискурсів у сфері політики ідентичності, суб'єкти якої (державні інститути, політичні партії, медіа, групи політичної еліти, громадські об'єднання, впливові фінансово-економічні структури) пропонували певний набір та зміст ідентичностей. Так, одним із останніх прикладів щодо намірів збереження «радянської ідентичності» став вихід масовим накладом збірника нарисів «Хто є хто. Політичні портрети»

(1991), присвячений огульній критиці «антигероїв», «ворогів українського народу» (серед них – С. Петлюра, предстоятель УАПЦ Мстислав (С. Скрипник), Я. Стецько, Р. Шухевич та ін.), тих, хто закладав «основи ідеології українського націоналізму», «втілював» їх у життя, «приносячи лихо мільйонам людей». Збірник основну увагу присвячував уродженцю області С. Бандері – «центральної фігури українського націоналізму», намагаючись через нівелювання його образу як «символу героїства» і «мучеництва» за «неньку» Україну дискредитувати і національно-визвольний рух українців, розгорнутий у 1990-х роках [28, с. 54–55, 74].

Однак в області, яка мала потужне «щеплення від комунізму», наміри збереження «радянської ідентичності» були цілковито нейтралізовані переважними суспільними настроями, свідомісними орієнтирами, сформованими під впливом національної та соціальної пам'яті, що стали каталізаторами кристалізації ідентифікації української етно-територіальної спільноти [5]. У процесі формування нових форм ідентичностей, ціннісно-нормативних стандартів особливу роль відіграв і феномен культурної (соціальної) травми, яку актуалізували національно-демократичні сили, котра пов'язувалася зі сталінським терором, руйнацією традиційного способу життя українського народу в політичній, економічній, культурній сферах, ліквідацією місцевої еліти, заборонаю УГКЦ, денационалізацією, що торкнулося усіх соціальних верств і сприяло прискоренню звільнення від радянських ідеологічних догм і стереотипів.

Наслідком впливу цих чинників стало те, що у процесі соціалізації

(засвоєння соціальних норм і практик) ще до проголошення державної незалежності України на терені Івано-Франківщини серед багатьох інших найбільш актуалізованою стала саме українська етнічна (автохтонна) ідентичність, політизація якої вела до заперечення імперсько-радянської ідентичності [22, с. 343] (вияв «негативної ідентичності – самовизначення через заперечення «Іншого» – «радянського народу»). Підтвердженням згаданого було те, що, спираючись на підтримку суспільства, заходами нової політичної еліти, сформованої з кола дисидентів, демократичної опозиції, екс-комуністів, в Івано-Франківській області (одній із перших у країні) у руслі загальної стратегії, спрямованої на демонтаж ціннісно-світоглядного спадку радянського періоду, вже на початку 1990-х років розпочалося радикальне позбавлення символіки, топонімів та годонімів комуністичного режиму, а процес декомунізації в цілому був завершений до початку ХХІ ст.

Щодо самого процесу формування новітніх ідентичностей (ідентифікаційних матриць) у середовищі політичної еліти Івано-Франківської області, то на нього значно впливали загальна трансформація політичної системи країни, демократизація суспільних відносин. Виходячи з того, що населення Івано-Франківської області, яке майже на 98% складало автохтони-українці, мало розвинуту етнічну самосвідомість (знання щодо власної культури, традицій, ідеалів та цінностей, місця свого етносу серед інших), чітке уявлення щодо своєї належності до всеукраїнського простору, досвід жертвованої боротьби як за збереження нації від асиміляції, так і за відтворення української держави у першій

половині ХХ ст., це перетворило етнічну ідентичність на потужний мобілізуючий та консолідуєчий ресурс (етнічна «ми-свідомість» підміняла або витісняла інші форми самоідентифікації [17, с. 170]). Зважаючи на це, абсолютна більшість населення, включаючи і місцеву радянсько-партійну номенклатуру, свідомо ідентифікували себе належними до української нації, суверенної Української держави, яка мала багатовікові державницькі традиції. Яскравим свідченням цього було те, що з початком розв'язування у 2014 р. Російською Федерацією проти України «гібридної війни» з боку регіональної політичної еліти (на рівні народних депутатів України, депутатів місцевих рад, державних службовців, партійних лідерів, бізнесменів, очільників ЗМІ та ін.), всього суспільства була виявлена безальтернативна негативна реакція щодо порушення територіальної цілісності країни. Наміри ж північного агресора поширити на українські терени деструктивні доктрини «слов'янської єдності», «русского мира» розцінювалися як спроби розмивання української етнічної і громадянської ідентичностей, руйнація української державності.

Чітко окреслена територія Івано-Франківської області (складова частина «історичної Галичини»), її етнокультурні та ментальні особливості, певна соціально-економічна цілісність ще у радянський час сприяли зміцненню у середовищі суспільства стійкої регіональної ідентичності як належності до «малої батьківщини», соціально-психологічного почуття єдності з регіональним співтовариством, у якому відбувалася соціалізація індивідів. Це, у свою чергу, створювало ґрунт для інтеграції спільноти, формування солідарності і

патріотизму, конструювання політичної ідентичності, утвердження серед територіальної громади спільних ціннісних орієнтацій, які не лише визнавалися «своїми», але й були здатними становити тривку основу для консолідації, політичної мобілізації [16, с. 54, 66], пов'язаних як з усвідомленням колективних інтересів, так і мотивацією щодо їхньої реалізації. Цементуючу роль у згаданих процесах відіграло місцеве інтелектуальне середовище, активність його представників у пропаганді регіональних міфів («всеукраїнський духовний П'ємонт» [14] та ін.), символів як елементів-катализаторів, підсилюючих регіональну ідентичність (Галицько-Волинське князівство, м. Івано-Франківськ (Станіслав) – тимчасова столиця Західно-Української Народної Республіки, с. Кринос – літня резиденція митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, видатні уродженці області, зокрема С. Бандера), що у сукупності формувало претензії місцевої громади на роль одного з головних ретрансляторів української національної ідеї.

Зміцненню регіональної ідентичності (перетворенню її на потужний політичний інструмент) сприяв і збіг обставин. З одного боку, в умовах руйнації традиційної радянської «ідентифікаційної моделі», вона отримала додаткове навантаження – компенсаторне, надаючи громадянам відчуття реальної належності до окресленої кордонами спільноти. Разом з тим до її актуалізації була причетна і місцева політична еліта. Окрім морально-психологічної мотивації («відновлення історичної справедливості»), її дії були зумовлені наміром зміцнення своєї легітимності, досягнення/збереження нею владних повноважень.

Бізнес-еліта до регіоналізму ставилася переважно прагматично, переймаючись проблемою створення сприятливого підприємницького середовища.

Загалом основні параметри ідентифікації політичної еліти Івано-Франківщини відображали ступінь її лояльності щодо державної влади (до політичного «Центру», включаючи наслідок дії «центр-периферійної парадигми»), зовнішньополітичної орієнтації (курс на зближення з європейським цивілізаційним простором), мовні пріоритети (українська державна мова), конфесійні уподобання (перевага УГКЦ), доміанти історичної пам'яті (базування на ґрунті національно-культурної спадщини), характеристику регіональної багатопартійності (перевага політичних партій національно-демократичного спрямування, маргіналізація партій «лівої» орієнтації).

Згадані базові ідентичності були відображенням сталих соціальних уявлень, які формувалися на Івано-Франківщині упродовж тривалого часу і являли собою складну систему ідеалів і сенсів суспільства, систему цінностей, просякнутих ментальними рисами національного характеру (індивідуалізм, кордоцентризм, світоглядна толерантність, прагнення до свободи, право на вибір та конкуренцію та ін.). У цілому українському суспільству традиційно було притаманне поєднання ліберальних та консервативних цінностей, які не мали конфліктного характеру. Так, на переконання І. Лисяка-Рудницького, актуалізація збереження рідної мови, віри, звичаїв, обрядів, традиційних форм родинного та громадського життя не заважало українцям бути модерною нацією, спільнотою, що поділяла «певний

варіант модерної культури», членів якої пов'язувало між собою «сильне почуття єдності та солідарності» [13, с. 125, 544].

Ці характерні ознаки повною мірою були притаманні Івано-Франківщині. Так, вітчизняні дослідники, зокрема Л. Нагорна, обґрунтовано доводили про належність області до «історико-культурного ядра» України. Область бачилася як «найбільш європейована» – за історичною традицією, культурно-національним менталітетом, релігійними уподобаннями [16, с. 75]. Дійсно, найбільш актуалізовані у середовищі регіональної політичної еліти цінності – справедливість, гідність, свобода (абсолютні), патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, власна мова і культура, прагнення до соборності (національні) чи, скажімо, права і свободи людини, повага до закону, соціальна відповідальність (громадянські) – цілком вкладалися у європейську ліберально-демократичну ціннісну систему (фундаментальні ліберальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, правова і соціальна держава тощо).

Певну специфіку у формування свідомісних координат регіональної політичної еліти вносила і демографічна ситуація, адже на зламі ХХ–ХХІ ст. основну частину політичної верхівки Івано-Франківщини складала вихідці з сіл та невеликих містечок, де відбувалася їхня первинна соціалізація. Останнє відображало закономірність щодо домінування серед населення західноукраїнського регіону «архаїчно-традиціоналістських ціннісних орієнтацій», породжених вираженою домінантою привнесеної у місто сільської культури [12, с. 54], що сприяло формуванню у місцевого політикуму

певних типів установок та політичних орієнтацій, позначалося на формах публічної поведінки [21].

Щодо нової генерації еліти Івано-Франківщини, яка очолила політичні процеси в регіоні на початку 1990-х років, то вона «запропонувала» суспільству саме ту систему цінностей, яка була близькою їй самій. Формування ж її параметрів, незважаючи на значну ідеологічну поляризацію суспільства, опір радянсько-комуністичної номенклатури, складності державотворчого процесу, відбувалося в умовах поступового послаблення рівня суспільних антагонізмів, причому заборона КПУ (серпень 1991) відіграла у цьому незначну роль, адже комуністична ідеологія стрімко втратила своїх прибічників, головними серед яких залишилися переважно ветерани війни і праці, частина російськомовного населення.

Провідною настановою політичної еліти Івано-Франківщини, яка представляла національно-демократичний табір, була ідея державної незалежності України (включаючи такі складові, як побудова демократичного і гуманного суспільства, народовладдя, добробут суспільства, всебічний розвиток української нації тощо), яка базувалася на програмі Народного Руху України (НРУ). Все більш рішучо ї оформленою була і позиція народжуваної бізнес-еліти області, представники якої ще в умовах радянської влади виступали на підтримку ідеї ринкової економіки (включаючи свободу підприємницької діяльності, рівності усіх форм власності, нового алгоритму у відносинах влади і бізнесу) [19; 20]. Цілком природно, що ці ціннісні орієнтації, які мали антикомуністичне спрямування, включаючи

постулати етноцентризму з жорсткою кореляцією етнічної (культурної) і політичної лояльності, пануючої ідеології націонал-радикалізму, що передбачало повний розрив з радянським минулим [17, с. 29, 170], отримали потужну підтримку з боку населення області, яке було включене до радянської політичної системи одним з останніх у 1940-х роках.

Значну роль у консолідації регіональної політичної еліти Івано-Франківщини відіграло і те, що після 1991 р. на теренах області практично не існувало впливових політиків (для цього і не було відповідного ґрунту), які б своїми діями вносили сум'яття, перешкоджали процесу гуртування українського суспільства навколо державотворчих, демократичних цінностей. Це стосувалося і політичних партій «лівої» орієнтації (з їхніми ідеями «інтернаціоналізму», відновлення «оновленого СРСР»), які, зважаючи на існування їхніх поодиноких осередків, не виходили зі статусу маргінальних.

Згадані ціннісні орієнтації (окрім певного осучаснення, зокрема ідеєю європейського вектору розвитку України, боротьбою з корупцією та ін.) залишилися базовими для регіональної політичної еліти Івано-Франківської області і надалі, однак їхня суть зазнала значних змін. Так, артикуляція постулатів державності, демократії, реформ, громадянського суспільства тощо значною мірою була перетворена на формальність, обов'язково-ритуальний атрибут, який не передбачав реального наповнення їхнього змісту. Головним чином це було пов'язано з реаліями гібридного політичного режиму в Україні, формуванням, починаючи з доби президентства Л. Кучми, територіально-ієрархічної системи влади, у якій поєднувалися

гіперцентралізація «Центру» та своєрідне місництво в областях [25, с. 60].

Наслідком цих трансформацій стало те, що колишню контреліту, дисидентів, національно-демократичні сили у владі, починаючи з середини 1990-х років, істотно доповнили (або усунули) екс-радянсько-партійні функціонери, знаменуючи перехід влади від «революційних романтиків» до «номенклатурних прагматиків», формування верхнього прошарку політичної еліти – «партії влади» (консолідованого корпоративними інтересами політичного блоку, який складався з прагматично зорієнтованих і деідеологізованих вищих кіл радянської номенклатури, представників державного апарату, провладних політичних партій, керівників найбільш потужних секторів промисловості і сільського господарства, ЗМІ). «Партія влади», її «регіональні відгалуження» (обласні), не маючи формальних структур, являли собою реально існуючу політичну коаліцію, у середовищі якої були сформовані нові ціннісні орієнтири, стереотипи поведінки (виходячи з принципу політичної та економічної доцільності), що часто межували з аморалізмом. Орієнтація ж на цінності «ринкового кодексу», збагачення та нестримне споживацтво та ін. дисонувала з формально артикульованими ціннісними настановами щодо первинності загальнонаціональних інтересів, дискредитувала на практиці такі поняття, як патріотизм, чесність, моральність політики, верховенство права, суспільно-політична модернізація, громадянське суспільство тощо.

Зазначене впливало і на процес формування ціннісних орієнтацій, їхнього артикулювання з боку груп політичної еліти Івано-Франківщини, які були

вимушені їх корегувати/змінювати, виходячи зі свого позиціонування у системі владних відносин (через вимогу корпоративної етики, партійної дисципліни тощо) [7, с. 277–278]. В українських реаліях, як умова дотримання членства у певних спільнотах, це відбувалося у добровільно-примусовому порядку [24, с. 110] і торкалося у першу чергу державних чиновників – керівництва структур Івано-Франківської обласної державної адміністрації (ОДА), райдержадміністрацій (РДА), територіальних державних управлінь, а також членів партійних депутатських фракцій (у Верховній Раді України, місцевих радах), обласних партійних функціонерів.

Найбільш виразно спектр ідентичностей і цінностей, які були притаманні політичній еліті Івано-Франківської області, динаміку їхньої зміни можна прослідкувати на основі аналізу партійної ідентифікації. Її основні маркери обумовлені суспільно-політичними традиціями регіону, які були на декілька десятиліть ліквідовані радянською владою. Зважаючи на це, нова політична еліта Івано-Франківщини у своїх уподобаннях у першу чергу надавала перевагу тим політичним партіям і рухам, які були прибічниками розбудови України як національної держави з українськими історико-культурними ознаками, ринковою економікою, демократичною політичною системою, орієнтованою на європейську інтеграцію. Останнє визначило і регіональну палітру політичних партій, для яких Івано-Франківська область була однією з базових, – НРУ, Демократична партія України, Конгрес українських Націоналістів (КУН), партія «Християнсько-Демократичний Союз», ВО «Свобода» та ін.

Початок радикальної зміни політичної еліти Івано-Франківщини поклали вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад (1990), які засвідчили діаметрально протилежні ціннісні орієнтації радянсько-партійної еліти області і нової, яка походила з національно-демократичного середовища. Так, у передвиборчих програмах комуністів домінували традиційні цінності у радянській інтерпретації («збереження», «виживання», «стабільність», «сильна влада», «конформізм», «соціальна рівність»), пропагувалася патерналістська поведінка або ж містилося «стимулювання загрозою» (загроза авторитаризму, рецидиву «холодної війни», національних конфліктів), огульна критика конкурентів. Натомість їхнім опонентам, що відповідало переважаючим настроям суспільства, були притаманні інноваційні цінності («відкритість змінам», «самостійність», «новизна», «свобода», «демократизація суспільно-політичного життя»), актуалізувалася проблема державної суверенності України тощо. Через це цілком закономірним стало те, що до кола політичної еліти Івано-Франківщини (у статусі депутатів рад різного рівня) вперше увійшла низка громадських діячів (представників дисидентського руху, працівників освіти і культури), які й очолили державотворчі процеси в регіоні.

Виборчі ресурси новообраних народних депутатів Івано-Франківщини були значно посилені їхньою активною діяльністю у громадсько-політичному житті, особливо участю у розбудові структур крайової організації Народного Руху України за перебудову, крайового Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, обласного товариства

«Меморіал імені Василя Стуса». Серед народних депутатів України I скликання, обраних на терені області, лише двоє представляли владні інститути області – голова виконкому Івано-Франківської обласної ради Д. Захарук (за фахом журналіст, колишній комуніст, активний діяч НРУ) та другий секретар Івано-Франківського обласного комітету КПУ Є. Новицький, який став останнім комуністом, обраним до парламенту в одномандатному виборчому окрузі регіону. Ще напередодні здобуття Україною державної незалежності, монополії на владу КПРС, новообрані депутати актуалізували у ЗМІ проблеми пошуків алгоритму гармонійної співпраці різних гілок влади, багатопартійності, втілення принципів народовладдя [6; 8]. Народний депутат України С. Волковецький одним із перших порушував у своїх інтерв'ю питання приєднання України до європейських демократичних цінностей, включаючи і розвиток місцевого самоврядування [10].

Одним із яскравих політиків «нової хвилі» став і перший голова обласної ради I демократичного скликання (1990–1992), один із засновників крайової організації НРУ М. Яковина, який походив із сім'ї репресованих радянською владою. За декілька років його активної діяльності на теренах області він засвідчив себе як послідовний борець проти комуністичного режиму (з настановами – боротьби проти тоталітаризму, руйнації «імперського» СРСР [15, с. 1]), причетний до пошуків оптимальних шляхів переходу від системи політичної централізації до основ формування Української суверенної держави («Галицька асамблея»).

Партійні ідентитети, змістовне навантаження ціннісних орієнтирів

регіональної політичної еліти Івано-Франківщини під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників зазнали істотних змін вже у другій половині 1990-х років. Так, слабкість лідерів обласних партійних структур національно-демократичного напрямку, їхня неспроможність щодо лобювання інтересів регіону, «просування» місцевої політичної еліти на загальнонаціональний рівень призвели до того, що вони здебільшого втратили свої позиції на користь численних «партій влади» або впливових опозиційних партій (політична партія «Наша Україна», ВО «Батьківщина» та ін.), що супроводжувалося значною динамікою зміни партійної ідентичності обласного політикуму, яка здебільшого мала ситуативний характер. Суб'єкти політики регіонального рівня все відвертіше використовували інститут політичних партій як «політичну парасольку», ефективний ресурс для «просування» у політику або збереження свого місця у владі. У результаті це призводило до загострення конфлікту ідентичностей, порушення спадкоємності у процесі оновлення політичної еліти Івано-Франківщини, яке значною мірою відбувалося хвилеподібно, відображаючи зміну політичної кон'юнктури у столиці, результати виборів Президента України, формат української багатопартійності.

У певному сенсі це було відображенням явища «кризи партій» у Західній Європі наприкінці ХХ ст., коли членство у «партії... більше не вважається належністю всього життя... Люди входять у вагон, їдуть певний час і виходять, коли не бачать причин їхати далі» [1, р. 147]. Такий приклад подавали і провідні політичні актори області. Зокрема, М. Вишиванюк – голова Івано-Франківської

ОДА, за роки своєї 12-річної каденції очолював обласну організацію Аграрної партії України (АПУ), згодом – політичну партію «Відродження», а потім входив до Партії регіонів. І. Насалик, экс-народний депутат України багатьох скликань, экс-міністр енергетики та вугільної промисловості України, упродовж своєї політичної кар'єри входив до низки політичних партій, починаючи з НРУ, АПУ, БПП «Солідарність» та ін., деякий час очолював і власний регіональний партійний проект – Українську партію. Тривалий час помітним партійним функціонером в області був великий підприємець М. Круць (Блок Віктора Ющенка «Наша Україна», блок «Наша Україна – Народна Самооборона»), однак в умовах політичного тиску під час президентської каденції В. Януковича він був вимушений різко знизити свою політичну активність. Водночас серед регіональної політичної еліти були і діячі, які дотримувалися стійкої партійної ідентифікації, серед них Д. Шлемко, экс-народний депутат України, який понад двадцять років очолював обласну організацію ВО «Батьківщина», або О. Сич (голова обласної ради з 2010 р.) та Р. Марцінків (голова Івано-Франківської міської ради з 2015 р.), які з принципових питань залишили лави КУН і стали партійними функціонерами ВО «Свобода».

Помітна трансформація ціннісних орієнтацій політичної еліти Івано-Франківщини відбулася під впливом появи потужної консолідованої соціальної групи – бізнес-еліти, яка, спираючись на наявні ресурси, активно проникала до владних структур, перетворившись на зламі ХХ–ХХІ ст. на провідного політичного гравця регіону. Специфіка

впливу бізнес-еліти на політичні процеси полягала у тому, що сформовані у підприємницькому середовищі особливий менталітет, стереотипи поведінки (позиція «прагматичного партнерства»), пов'язані з конкурентною боротьбою, прагненням отримання максимальних прибутків, вона часто застосовувала у сфері політики – органах державної влади, радах всіх рівнів. Останнє не лише істотно впливало на функціонування інститутів влади (через поширення політичної корупції, непотизму, неформальних практик), але і на формування їхнього складу, «відсікаючи» осіб з незначними ресурсами.

Повною мірою це позначилося на зміні соціальної ідентифікації народних депутатів України, що представляли область, які з кінця ХХ ст. практично формувалися з представників вищих соціальних прошарків (бізнесменів, адміністративного апарату, партійних функціонерів). Подібні процеси відбувалися і на рівні місцевого самоврядування. Так, аналіз складу депутатів обласної ради упродовж 1990–2002 рр. свідчив про те, що вона перетворилася з інституту, який представляв «спільні інтереси громад», на структуру, яка репрезентувала групи регіональної політичної еліти, стала інструментом лобювання їхніх особистих чи корпоративних інтересів, що стримувало проведення реформ, вело до делегітимації політичної еліти. Наприклад, після перемоги Помаранчевої революції депутати-бізнесмени склали основу депутатського складу обласної ради V скликання (2006–2010), і, як відзначали експерти, це значним чином впливало на хід роботи ради, характер прийняття політичних рішень [4]. Виходячи з мотивації депутатів-бізнесменів, це мало вплив

і на формування ціннісних орієнтацій депутатського корпусу, спрямованих передусім на задоволення матеріальних потреб, відсуваючи громадянські, духовні цінності на другий план.

Потужний (зовнішній) вплив на партійні ідентитети, ціннісні орієнтації регіональної політичної еліти здійснювався через Івано-Франківську ОДА, її голів, які практично були ретрансляторами в області настанов президентської вертикалі влади. Високий політичний статус, активне застосування головами ОДА різноманітних адміністративно-правових методів управління (від заохочення до державного примусу) призводило не лише до формування певних параметрів системи взаємовідносин між групами політичної еліти області (регіонального

політичного режиму), але й впливало на процес рекрутування політичної еліти (кадрові призначення до органів державної влади, адміністративний вплив на виборчий процес), що спонукало групи політичної еліти області до вибору/зміни необхідної політичної поведінки, виявів світоглядних орієнтирів. Поряд із цим свідченням певної автономності політичної еліти Івано-Франківщини, стійких ціннісних орієнтацій у її середовищі було те, що нерідко органи місцевого самоврядування (передусім обласна рада, міська рада Івано-Франківська), виходячи зі спектра партійного представництва, ставали певними «центрами тяжіння», які знаходилися в опозиції до виконавчої вертикалі влади в області (Табл. 1).

Таблиця 1

Партійна ідентифікація голів Івано-Франківської ОДА та обласної ради (1990–2019)

№	Президент України	Партійність голови ОДА (на момент місцевих виборів)	Партійність голови обласної ради	Скликання обласної ради
1	Л. Кравчук	б. п. (Представник Президента України); з 1992 р.	НРУ/Демократична партія України	I. 1990–1994
2	Л. Кучма	Демократична партія України		II. 1994–1998
		Аграрна партія України (АПУ)	б. п. (близький до АПУ)	III. 1998–2002
			б. п. (близький до АПУ)	IV. 2002–2006
3	В. Ющенко	Народний Рух України	Народний Рух України	V. 2006–2010
4	В. Янукович	Партія регіонів	ВО «Свобода»	VI. 2010–2015
5	П. Порошенко	БПП «Солідарність»	ВО «Свобода»	VII. 2015–2020

Таблицю складено на основі: Политическая элита украинских регионов. Ивано-Франковская область. URL: <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/ukregions/>; Обласна державна адміністрація. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Івано-Франківська_обласна_рада. Офіційний веб-сайт. URL: <https://orada.if.ua/>

На сучасному етапі значний поштовх щодо радикального оновлення політичної еліти Івано-Франківщини, кристалізації її ціннісних орієнтирів здійснила Революція гідності. Однак, незважаючи на заяви лідерів Євромайдану щодо «перезавантаження» системи влади, забезпечення приходу нових еліт, рішучої зміни алгоритму взаємин влади і суспільства, ситуація у цій царині здебільшого отримала декоративні зміни, що давало експертам підстави стверджувати: «...романтика закінчилася, постмайданівські настрої згасли, а в дію вступили політичні домовленості» [23]. Так, всупереч власній програмі дій «Жити по-новому» новообраний президент України П. Порошенко на початку своєї каденції цілковито змінив виконавчу вертикаль влади в області (структури ОДА–РДА), звільнивши усіх (!) активістів місцевого Євромайдану. На керуючі посади призначалися особи, які були прибічниками провладних політичних сил та соратники по бізнесу. Прямим наслідком згаданих заходів стало те, що на позачергових виборах до Верховної Ради України (жовтень 2014) абсолютну більшість мандатів здобули представники нових для регіону «партій влади», які знаходилися під «опікою» президента України та прем'єр-міністра України (БПП «Солідарність», політична партія «Народний фронт»).

Однак намір нав'язування «Центром», у тому числі під патріотичними гаслами «Армія. Мова. Віра», нового формату групування політичної еліти Івано-Франківщини на тлі рецидивів політичної корупції, непотизму (включаючи поширення впливів в області «віницького клану») дав збій уже під час місцевих виборів 2015 р., коли провідні

органи місцевого самоврядування – обласна рада та міська рада Івано-Франківська – і надалі залишалися під впливом політичної еліти, яка входила до політичної партії ВО «Свобода». Натомість результати виборів, високий відсоток протестного голосування вказували на те, що суспільство виявляло свою незгоду як із діями політичних партій, так і з їхньою виборчою пропозицією. Про це свідчив і склад обласної ради VII скликання (2015–2020), сформований головним чином із топ-менеджерів акціонерних товариств, приватних підприємців, державних службовців, нагадуючи радше «клуб багатіїв». Присутність же серед депутатів представників закладів освіти та охорони здоров'я (переважно директорів навчальних закладів та головних лікарів) аж ніяк не свідчила про дотримання принципів рівності і відкритості у процесі відбору і просування в політику кращих представників суспільства. У свою чергу це вело до зниження рівня легітимності регіональної політичної еліти, що і було зафіксовано у 2017 р. в Обласній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства у Івано-Франківській області у 2017–2020 роках (існування значної недовіри між владою і громадянським суспільством, яка виявлялася у відчуженості, а інколи і у радикальному протистоянні замість солідарної відповідальності за стан місцевого розвитку [18, с. 6]). Разом з тим значний прогрес у цій царині був помічений вже у 2019 р. Так, згідно із всеукраїнським дослідженням «Рейтинг європейської інтеграції», здійсненим Центром «Нова Європа», у якому аналізувався рівень втілення базових європейських цінностей (включаючи такі, як локальна демократія, підзвітність, гендерна рівність,

забезпечення прав громадян у соціальній сфері та ін. [9, с. 7–9]), Івано-Франківська область зайняла почесну другу позицію.

У результаті проведеного дослідження можна дійти таких висновків. Виявлені колективні ідентичності, які притаманні регіональній політичній еліті Івано-Франківщини, були наслідком процесів соціалізації та самоідентифікації, об'єктивно відображали засвоєння її представниками соціокультурних зразків, норм і цінностей, що були домінуючими як на рівні області, так і країни в цілому. Аналіз базових цінностей обласного політикуму вказує на існування консенсусу в його середовищі, що створювало сприятливі умови для рівноваги і співробітництва усіх гілок влади у регіоні. Разом з тим процес формування нових ідентичностей і цінностей політичної еліти Івано-Франківщини (придат державної незалежності України, пріоритет у становленні демократії, ліберальних свобод, ринкових відносин, формування громадянського суспільства, проєвропейського вектору розвитку) продовжує знаходитися у суперечності з реаліями суспільно-політичної практики, зокрема з такими явищами, як присутність неполітичних форм інтеграції, відокремлення цінностей політичного та громадянського простору українського суспільства. Висока ж динаміка корегування/зміни політичних ідентифікацій та ціннісних орієнтацій, які мали, як правило, ситуативний характер і були викликані переважно зовнішніми впливами, свідчить про те, що «ціннісний портрет» політичної еліти Івано-Франківщини є ще далеко не сформованим. Незважаючи на це, регіональна політична еліта є здатною до

консолідації суспільства навколо ідеї демократичних перетворень, утвердження засад громадянського суспільства, соціального діалогу, відповідей на ті виклики, що постали перед країною на початку XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beyme K.M. Party leadership and Change in Party Systems: Towards a Postmodern Party State? *Government & Opposition*. 1996. Vol. 31. № 2. P. 135–159.
2. Брубейкер Р. Этничность без групп / пер. с англ. И. Борисовой. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 408 с. URL: http://socioline.ru/files/5/44/rodzhers_brubeyker_-_etnichnost_bez_grupp_socialnaya_teoriya_-_2012.pdf
3. Брубейкер Р., Купер Ф. За пределами «идентичности». Мифы и заблуждения в изучении империи и национализма. Москва: Новое издательство, 2010. С. 131–192. URL: https://abimperio.net/books/Myths_and_Misconceptions.pdf
4. Виборчий процес – 2006 в Україні: політико-правові аспекти та регіональні особливості / укл. Романюк А. С., Скочилас Л. С. Львів: ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2006. URL: http://postua.info/an_zvit_2006/monitoring-frankivsk_04_06.htm
5. Ганжуров Ю. С. До питання актуалізації концептів національної пам'яті. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/dopitannya-aktualizatsii-kontseptiv-natsionalnoi-pam-yati>
6. Д. В. Захарук: «Я за плюралізм думок і поглядів» / бесіду вів А. Красляньський. *Радянська Україна*. 1990. 8 липня. С. 3.
7. Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні. Збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 432 с.
8. Є. А. Новицький: «Ми за співпрацю з Радами» / бесіду вів А. Красляньський. *Радянська Україна*. 1990. 8 липня. С. 3.

9. Євромапа України: рейтинг європейської інтеграції областей. Київ: Центр «Нова Європа», 2019. 60 с. URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Euromap-ukr-web.pdf>
10. Європарламент відчиняє двері для України, надавши їй поки що спеціальний статус [інтерв'ю, яке дав кореспондентові «Галичини» член парламентської делегації Степан Волковецький]. *Галичина*. 1992. 21 жовтня. С. 5.
11. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод / пер. с англ. 2-е изд., испр. Харьков: Гуманитарный Центр, 2008. 352 с. URL: https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/jorgensen_m_v_fillips_l_dzh_diskurs_analiz_teoriya_i_metod_2008/16-1-0-1462
12. Кремень В., Ткаченко В. Україна: сучасне майбутнього, сучасне минулого. *Політичний менеджмент*. 2008. № 3. С. 51–61.
13. Лисяк-Рудницький І. Консерватизм. Історичні есе (у 2 т.); пер. з англ. Київ: Основи, 1994. Т. 2. 573 с.
14. Микитин А. Галицькі міфи. Міф 3: Галичина – український П'ємонт. *Zaxid.net*. 2007. 22 жовтня. URL: https://zaxid.net/galitski_mifi_mif_3_galichina__ukrayinskiy_premont_n1044509
15. Микола Яковина: «Рух повинен стати консолідуючою силою українського суспільства» (з виступу голови Івано-Франківської крайової організації РУХу, голови Івано-Франківської обласної ради народних депутатів на Всеукраїнському з'їзді НРУ 26 жовтня 1990 року). *Західний кур'єр*. 1990. 1 листопада. С. 1–3.
16. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
17. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
18. Обласна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства у Івано-Франківській області у 2017–2020 роках. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. URL: http://www.if.gov.ua/files/uploads/strategia_rozvitku_gromadsusp%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf
19. Олійник П. Селяни розправили плечі. *Прикарпатська правда*. 1990. 18 вересня. С. 3.
20. П. Савчук: «Економіка і політика – нероздільні» / інтерв'ю вів І. Пелехатий. *Західний кур'єр*. 1990. 24 листопада. С. 3.
21. Правляча еліта сучасної України. Аналітична доповідь. № 10. Київ. Січень 1998 / М. Шульга, О. Потехін, Н. Бойко, О. Парохонська, Т. Шульга / Інститут соціології НАН України. URL: <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf>
22. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
23. Сербин Н. Без публічності та команди: яким запам'ятали голову Івано-Франківської ОДА Олега Гончарука. *Місто*. 2019. 13 серпня. URL: <https://mi100.info/2019/08/13/bez-publichnosti-ta-komandy-yakym-zapamyataly-golovu-ivano-frankivskoyi-oda-olega-honcharuka/>
24. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації: монографія. Київ: Знання України, 2009. 251 с.
25. Тагаренко Т. М. Регіональний фактор у політичному житті України (політико-правові аспекти): монографія. Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2005. 415 с.
26. Український соціум / за ред. В. С. Крисаченка. Київ: Знання України, 2005. 791 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/dr_Vlasiuk_Oleksandr/Ukrainskyi_sotsium.pdf
27. Фромм Э. Человек для себя. URL: https://cpp-p.ru/wp-content/uploads/2015/05/Fromm_E%60rih__CHelovek_dlya_sebya.pdf
28. Хто є хто. Політичні портрети / упоряд. В. Десятников. Київ: Радянська Україна, 1991. 120 с.

REFERENCES

1. BEYME, K. (2015). Party Leadership and Change in Party Systems: Towards a Postmodern Party State? *Government & Opposition*, Vol. 31 (2), pp. 135–159. [in Eng.]
2. BRUBEIKER, R. (2012). *Ethnicity without Groups*. [online]. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics, 408 p. Available at: http://socioline.ru/files/5/44/rodzhers_brubeyker_-_etnichnost_bez_grupp_socialnaya_teoriya_-_2012.pdf [in Rus.]
3. BRUBEIKER, R., KUPER, F. (2010). *Beyond "Identity". Myths and Misconceptions in the Study of Empire and Nationalism*. [online]. Moscow: Novoye izdatelstvo, pp. 131–192. Available at: https://abimperio.net/books/Myths_and_Misconceptions.pdf [in Rus.]
4. ROMANIUK, A., SKOCHYLAS, L., comps., (2006). *The 2006 Election Process in Ukraine: Political and Legal Aspects and Regional Features*. [online]. Lviv: Center for Political Studies, I. Franko National University of Lviv. Available at: http://postua.info/an_zvit_2006/monitoring-frankivsk_04_06.htm [in Ukr.]
5. HANZHUROV, Yu. On Actualization of National Memory Concepts. *Ukrainian Institute of National Remembrance*. [online]. Available at: <https://old.uinp.gov.ua/publication/dopitannya-aktualizatsii-kontseptiv-natsionalnoi-pam-yati> [in Ukr.]
6. ZAKHARUK, D. (July 8, 1990). "I Stand for Pluralism of Thoughts and Views". *Radianska Ukraina*, p. 3. [in Ukr.]
7. RAFALSKYI, O., MAIBORODA, O., eds., (2019). *Democratization of Political Institutions and Social Development in Ukraine*. Collected Scientific Works. Kyiv: I. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine, 432 p. [in Ukr.]
8. NOVYTSKYI, Ye. (July 8, 1990). "We Support Cooperation with the Soviets". *Radianska Ukraina*, p. 3. [in Ukr.]
9. *Euromap of Ukraine: Rating of European Integration in Regions*. (2019). [online]. Kyiv: New Europe Center, 60 p. Available at: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Euromap-ukr-web.pdf> [in Ukr.]
10. *The European Parliament Is Opening Doors to Ukraine, Granting It for now with a Special Status [an interview given to a Galician correspondent by a parliamentary delegation member, Stepan Volkovetskyi]*. (October 21, 1992). *Halychyna*, p. 5. [in Ukr.]
11. YORGENSEN, M., FILLIPS, L. (2008). *Discourse Analysis. Theory and Method*. [online]. Kharkiv: Humanitarian Center, 352 p. Available at: https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/jorgensen_m_v_fillips_l_dzh_diskurs_analiz-teoriya_i_metod_2008/16-1-0-1462 [in Rus.]
12. KREMEN, V., TKACHENKO, V. (2008). Ukraine: Modern of the Future, Modern of the Past. *Politychnyi menedzhment* (Political Management), (3), pp. 51–61. [in Ukr.]
13. LYSIAK-RUDNYTSKYI, I. (1994). *Conservatism. Historical Essays* (in 2 Vols.). Vol. 2. Kyiv: Osnovy, 573 p. [in Ukr.]
14. MYKYTYN, A. (October 22, 2007). Galician Myths. Myth 3: Galicia as a Ukrainian Piedmont. *Zaxid.net* [online]. Available at: https://zaxid.net/galitski_mifi_mif_3_galichina__ukrayinskiy_pyemont_n1044509 [in Ukr.]
15. Mykola Yakovyna: "Rukh Must Become a Consolidating Force of the Ukrainian Society" (from the speech of the head of Ivano-Frankivsk regional organization RUKh, head of Ivano-Frankivsk regional deputy council at the All-Ukrainian Congress of NRU on October 26, 1990). (November 1, 1990). *Zakhidnyi kurier*, pp. 1–3. [in Ukr.]
16. NAHORNA, L. (2008). *Regional Identity: Ukrainian Context*. Kyiv: I. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine, 405 p. [in Ukr.]
17. NAHORNA, L. (2011). *Sociocultural Identity: Traps of Value Demarcations*. Kyiv: I. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine, 272 p. [in Ukr.]
18. Regional Strategy for Developing the Community Support in Ivano-Frankivsk Region in 2017–2020. [online]. *Ivano-Frankivsk Regional State Administration*. Available at: <http://www.if.gov.ua/files/uploads/>

- strategia_rozvitku_gromadsusp%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf [in Ukr.]
19. OLIINYK, P. (September 18, 1990). The Villagers Have Squared Their Shoulders. *Prykarpatska pravda*, p. 3. [in Ukr.]
20. P. Savchuk: "Economics and Politics Are Inseparable". (November 24, 1990). *Zakhidnyi kurier*, p. 3. [in Ukr.]
21. SHULHA, M., POTIEKHIN, O., BOIKO, N., PAROKHONSKA, T., SHULHA, T. (January 1998). *The Ruling Elite of Modern Ukraine. An Analytical Report*, [online]. (10). Kyiv: NASU Institute of Sociology. Available at: <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf> [in Ukr.]
22. RAFALSKYI, O. (2018). *Consolidation of the Ukrainian Society: Ethnopolitical Dimension*. Kyiv: I. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, NAS of Ukraine, 400 p. [in Ukr.]
23. SERBYN, N. (August 13, 2019). Without Publicity and Team: How We Remembered the Head of Ivano-Frankivsk Regional State Administration Oleh Honcharuk. *Misto*. [online] Available at: <https://mi100.info/2019/08/13/bez-publichnosti-ta-komandy-yakym-zapamyataly-golovu-ivano-frankivskoyi-oda-olega-honcharuka/> [in Ukr.]
24. SLIPETS, P. (2009). *Political Values: Theory and Methodology of Cognition and Implementation: A Monograph*. Kyiv: Znannia Ukrainy, 251 p. [in Ukr.]
25. TATARENKO, T. (2005). *Regional Factor in the Political Life of Ukraine (Political and Legal Aspects): A Monograph*. Luhansk: East Ukrainian Volodymyr Dahl National University Press, 415 p. [in Ukr.]
26. KRYSAKHENKO, V., ed., (2005). *Ukrainian Society*. [online]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 791 p. Available at: http://shron1.chtyvo.org.ua/dr_Vlasiuk_Oleksandr/Ukrainskyi_sotsium.pdf [in Ukr.]
27. FROMM, E. *Man for Himself*. [online] Available at: https://cpp-p.ru/wp-content/uploads/2015/05/Fromm_E%60rih__CHelovek_dlya_sebya.pdf [in Rus.]
28. DESIATNYKOV, V., comp., (1991). *Who Is Who. Political Portraits*. Kyiv: Radianska Ukraina, 120 p. [in Ukr.]